

Miljøverndepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Deres ref.: 200500526-/TLA

Vår ref.: 2005/04-02

Dato: 1. september 2005

Hørings svar - NOU 2004:28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (naturmangfoldloven)

Vi viser til høringsbrev av 31.01.05 med forslag til lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (naturmangfoldloven).

Bioteknologinemnda har konsentrert sitt hørings svar om de områder i utredningen og lovforslaget som er relatert til Bioteknologinemndas ansvarsområde.

Biomangfoldlovutvalget

Biomangfoldlovutvalget ble opprettet ved kgl.res. 20. april 2001 etter tilråding fra Miljøverndepartementet. Utvalget skriver i sammendraget om forslaget til naturmangfoldlov:

"Utvalget legger frem forslag til ny lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (naturmangfoldloven). Utvalget har lagt særlig vekt på å utvikle et lovverk som tar hensyn til naturens dynamikk og behovet for differensierte virkemidler for å nå det nasjonale målet om å stanse tap av biologisk mangfold. Det biologiske mangfoldet står derfor sentralt i den nye loven, men loven favner betydelig videre ved at også andre naturverdier søkes ivarett, særlig landskap og geologi.

Utvalgets overordnede oppgave etter mandatet har vært å lage et lovverk som gir gjennomgående hovedprinsipper for vern og bruk av biologisk mangfold, uavhengig av hvilken samfunnssektor det er tale om. Etter utvalgets syn inngår i dette at det videreføres og utvikles virkemidler på en skala fra strengt vern til mer generelle krav om bærekraftig bruk. Disse virkemidlene vil dels være forankret i den nye naturmangfoldloven, dels i eksisterende lover med eventuelle tilpasninger. [...]

Utvalget har lagt vesentlig vekt på at den nye loven skal bidra til å oppfylle internasjonale forpliktelser om bruk og vern av biologisk mangfold eller andre naturverdier. Det er videre tatt hensyn til internasjonale retningslinjer og prinsipper for bruk og vern utover de rent juridisk bindende bestemmelser. Dette gjelder særlig det internasjonale arbeidet som skjer med videreutviklingen av økosystemtilnærmingen, spørsmålet om tilgang til genressurser og en rettferdig fordeling av fordelene ved bruk av genetisk materiale, og den såkalte nettverkstilnærmingen for områdevern."

Bioteknologinemndas generelle kommentarer

Bioteknologinemnda synes at de deler av utredningen som har relevans for nemndas arbeid er grundig berørt og at de bidrar til å klargjøre disse områdene på en god måte. Et så omfattende arbeid kan også være et viktig bidrag til tilsvarende prosesser i andre land.

Mange av de foreslåtte bestemmelsene inneholder forskriftshjemler. Det er derfor usikkert hvordan loven vil virke i praksis. Bioteknologinemnda vil oppfordre myndighetene til å bringe ulike parter og lokale interesser med i utformingen av disse forskriftene så operasjonaliseringen av naturmangfoldloven får god støtte i befolkningen og aktsomhetsplikten befestes lokalt. Bioteknologinemnda vil påpeke at dette er spesielt viktig ved bærekraftig bruk, som er mindre vektlagt i utredningen enn vern.

Kommentarer til Kap. I Formål og virkeområde

Lovens formål, § 1

Utvalget har formulert følgende formål for loven i § 1: *”Loven har til formål å sikre ved vern og bærekraftig bruk at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på for fremtiden.”*

I henhold til merknadene til formålsparagrafen, bygger den på at naturen tillegges grunnleggende verdier som nytte- og bruksverdi, opplevelsesverdi, verdi knyttet til identitet og tilhørighet, økologisk verdi og egenverdi.

Bioteknologinemnda støtter lovens formål slik det er formulert i forslaget og vil legge vekt på at det finnes en god balanse mellom vern og bærekraftig bruk. For å oppnå dette mener Bioteknologinemnda det er viktig at de som skal bruke naturen på en bærekraftig måte, bringes med i operasjonaliseringen av formålet så langt det lar seg gjøre.

Definisjoner, § 3

Definisjoner kan være av avgjørende betydning for hvordan loven vil virke i praksis.

”Art” er i utkastet definert som *”etter biologiske kriterier bestemte grupper av levende organismer”*. Hvilke kriterier er ikke spesifisert. ”Art” er heller ikke klart definert i Biomangfoldkonvensjonen. Art er et begrep som i sin natur er vanskelig å definere, og som nå er i en brytning mellom gammel taksonomi og genetisk kunnskap. Målet om bevaring av biologisk mangfold er ikke begrenset til arter, men omfatter også variasjonen innen arter. Bioteknologinemnda mener derfor en regulering vil fungere godt uten en klar definisjon av art.

”Biologisk mangfold” er i utkastet definert som *”mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og de økologiske sammenhengene mellom disse komponentene”*. Definisjonen tilsvarer definisjonen i Biomangfoldkonvensjonen, men genetisk variasjon er spesifisert fremfor ”mangfold innen artene”. Biologisk mangfold må med nødvendighet være omfattende, og store deler av genetisk variasjon og mange økologiske sammenhenger vil kanskje aldri bli kjent.

”Genetisk materiale” er foreslått definert som *”gener og annet arvemateriale i ethvert biologisk materiale, som kan overføres til andre organismer med eller uten hjelp av teknologi, likevel ikke genetisk materiale fra mennesker”*. Definisjonen dekker det fysiske genetiske materialet, men det kan tenkes å herske tvil om definisjonen også gjelder sekvensinformasjon som er fremkommet ved analyse av det genetiske materialet, og fysisk genetisk materiale som er syntetisert på bakgrunn av slik digital informasjon. Dette kan tenkes å være av betydning ved tilgang til og næringsutvikling basert på genetisk materiale. Dersom sekvensinformasjon ikke er med, vil eventuelle bestemmelser om meldeplikt og kanskje fordeling av økonomiske

fordeler ikke gjelde. Bioteknologinemnda vil anbefale at det presiseres når sekvensinformasjon er inkludert og at det arbeides for at informasjon om leverandør-/opprinnelsesland alltid følger sekvensinformasjon i internasjonale databaser.

”Organisme” er definert som ”*enhver enhet som er i stand til å formere seg eller til å overføre genetisk materiale*”. Definisjonen inkluderer virus selv om virus ikke regnes som levende. Definisjonen er i tråd med internasjonalt regelverk.

Kommentarer til Kap. II Alminnelige bestemmelser

Bevaringsmål for arter, § 5

Utvalget har foreslått følgende bevaringsmål for arter i § 5 første ledd: ”*Artene og deres økologiske funksjonsområder skal forvaltes slik at artene forekommer i levedyktige bestander i sitt naturlige utbredelsesområde, og slik at de økologiske betingelsene og det genetiske mangfold som trengs for å opprettholde artene og sikre deres naturlige utvikling på lang sikt, er til stede.*”

En opplagt problematisk side ved bevaringsmålet er at det er vanskelig å si hva som er, vil være eller ville ha vært, det naturlige. Som utvalget også skriver i merknaden, er det vanskelig med dagens kunnskap å besvare hvor mye variasjon og hvilke genetiske varianter (og dermed hvilke individer, lokaliteter og randsoner) som trengs for å opprettholde arten.

Bioteknologinemnda støtter utvalget i at man ved slik usikkerhet i tråd med føre-var-prinsippet legger inn en tilstrekkelig sikkerhetsmargin ved å ta vare på flere bestander knyttet til forskjellige leveområder. Bioteknologinemnda vil også oppfordre til forskning og kartlegging for å bidra til å bygge opp kunnskap som styrker beslutningsgrunnlaget (se også kommentar til § 24).

Utvalget foreslår at bevaringsmålet ikke skal gjelde tilsvarende for fremmede arter: ”*Bevaringsmålet etter første ledd gjelder ikke for fremmede arter.*” Bioteknologinemnda støtter dette. (Se også kommentar til Kap. IV Fremmede arter.)

For domestiserte arter foreslår utvalget følgende: ”*Det genetiske mangfold innen domestiserte arter skal forvaltes slik at det bidrar til å sikre ressursgrunnlaget for fremtiden.*” Dette gjelder disse ressursenes betydning for vår kulturhistorie, fremtidig matproduksjon og for vitenskapens behov. Dette er fulgt opp i § 26 med en forskriftshjemmel for særskilte bevaringstiltak. En slik forvaltning er begrunnet ut fra menneskets fremtidige behov for genressurser til eget bruk og ikke ut fra artenes egenverdi. At artenes egenverdi ikke skal ligge til grunn er rimelig siden domestiserte arter og varianter av disse i stor grad er formet av mennesker. I merknadene viser utvalget til internasjonale avtaler for sikring av landbruksvekster for matproduksjon.

Bioteknologinemnda vil trekke frem betydningen av kunnskap om vår kulturhistorie som en viktig begrunnelse for bevaring av det genetiske mangfold innen domestiserte arter. Kjennskap til kulturhistorien er sentralt for et samfunn, og kunnskap om og direkte erfaring med historiske varianter av domestiserte arter er viktig for å befeste kulturhistorien og gjøre den tilgjengelig for et bredt lag av folket. Utvalget har foreslått følgende endring i lov om kulturminner: ”*Reglene om kulturminner gjelder så langt det passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistorisk verdi til, eller som*

har utviklet seg gjennom samspillet mellom mennesker og naturen.” Domestiserte arter dekkes neppe av begrepet ”forekomster”, og Bioteknologinemnda foreslår at bevaring av kulturhistorisk viktige domestiserte arter innlemmes i loven på egnet sted.

Bioteknologinemnda anser at problemstillinger knyttet til forvaltningen av domestiserte arter ikke er omhandlet like grundig som ville arter. Domestiserte arter er avhengig av et aktivt avls- og foredlingsarbeid. Det er her viktig at prinsippene om vern og bærekraftig bruk blir tatt hensyn til i den spesifikke lovreguleringen for domestiserte arter.

Generell aktsomhetsplikt, § 6

Utvalget foreslår at det påligger enhver en generell aktsomhetsplikt i forhold til naturmiljøet:

”Enhver skal i sin virksomhet søke å gjøre seg kjent med hvilket biologisk mangfold som blir berørt av den, og ta hensyn til det biologiske mangfold når virksomheten utøves, i tråd med målene i §§ 4 og 5 og prinsippene i §§ 8 til 11. Har offentlig myndighet gitt tillatelse til virksomheten, skal det legges vekt på forutsetningene for og innholdet i tillatelsen når det avgjøres om aktsomhetsplikten er oppfylt.

I virksomhet som gjør bruk av naturressurser, skal driften tilpasses de lokale naturgitte forhold i et langsiktig perspektiv. Foringelse av økologiske funksjonsområder skal så langt mulig unngås. Landskapselementer som er nødvendige for sammenhenger mellom økologiske funksjonsområder skal om mulig beholdes. ”

Bioteknologinemnda støtter utvalget i at en generell aktsomhetsplikt legges til grunn for reguleringen. Aktsomhetsplikten kan imidlertid generelt vise seg vanskelig å etterleve i dagens samfunnsutvikling der innbyggernes plikt- og ansvarsfølelse for naturen bygges opp om i mindre grad enn tidligere. Det blir derfor ekstra viktig at lovreguleringen blir sektoroverbyggende og at det påhviler offentlige lokale/kommunale myndigheter et ansvar å følge de underliggende prinsipper som foreslått i § 8. Det er i praksis bare de lokale myndigheter som har en reell mulighet til å følge med på om aktsomhetsplikten overholdes.

For at aktsomhetsplikten skal kunne fungere, må allmennheten ha god tilgang til relevant og tilgjengelig informasjon. Bioteknologinemnda vil derfor påpeke at det offentlige må ha informasjonsplikt på dette området.

Det offentliges ansvar (§ 8) og føre-var-prinsippet (§ 9)

Utvalget har i kapittel II foreslått at reguleringen skal hvile på grunnleggende prinsipper som føre-var-prinsippet, en generell aktsomhetsplikt, prinsippet om samlet belastning, prinsippet om at miljøforurenser betaler, osv. Disse er formulert i utkastets §§ 9-12.

Det er ulike versjoner av føre-var-prinsippet. Utvalget har i utkastets § 9 valgt følgende formulering: *”Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på miljøet.”*

Føre-var-prinsippet blir av mange oppfattet som en unødig hindring for utvikling. Bioteknologinemnda mener føre-var-prinsippet slik det er formulert i utkastet, vil kunne fungere godt. Formuleringen ”vesentlig skade på miljøet” vil være gjenstand for skjønn, men Bioteknologinemnda mener formuleringen vil gi den nødvendige mulighet for balansering av hensyn.

Samlet belastning, § 10

Utvalget foreslår at prinsippet om samlet belastning legges til grunn: *”En beslutning skal vurderes ut fra den samlede belastning som naturmiljøet er eller vil bli utsatt for.”*

Bioteknologinemnda støtter dette prinsippet.

Miljøpåvirker betaler, § 11

Utvalget har foreslått som hovedregel at miljøpåvirker skal betale: ”Tiltakshaveren skal dekke kostnadene ved å hindre eller begrense skade på naturmiljøet som tiltaket volder.”

Bioteknologinemnda støtter dette prinsippet.

Kap. III Artsforvaltning

Bioprospektering (§§ 17-23)

Det er i Kap. III formulert forslag til bestemmelser for artsforvaltning og regler for uttak av enkeltindivider. Følgende paragrafledd er spesielt relevant for bioprospektering:

§ 17 (alminnelige regler om annet uttak av virveldyr)

...Uttak av enkeltindivider av en art som ikke er prioritert etter § 23, er tillatt for taksonomisk virksomhet eller bioprospektering.

§ 20 (bevaring og uttak av virvelløse dyr)

Virvelløse dyr skal bevares i det økosystemet som de er en naturlig del av.

Det er likevel tillatt

... b) å utta virvelløse dyr for bioprospektering eller formål utenfor næring når det verken truer bestanden i området eller strider mot annen lov, ...

§ 23 (prioriterte arter)

....En forskrift etter første ledd

a. kan fastsette forbud mot enhver form for uttak eller ødeleggelse av en prioritert art eller bestemte bestander av den, og at reglene i §§ 15 til 22 bare gjelder så langt det følger av forskriften, ...

Bioteknologinemnda støtter forslag til regler for uttak som angår bioprospektering og annen forskning. ”Uttak” er definert i utkastets § 3 o) som ”*enhver form for avlaving eller fjerning av organismer uansett formål*”. Bioteknologinemnda vil peke på at det i mange tilfeller er mulig å få biologisk materiale til genetisk og annen biokjemisk analyse uten å avlive eller fjerne organismen.

Bevaring av særskilte bestander, § 24

Utvalget har foreslått en bestemmelse for særskilte tiltak for å bevare en bestand når den antas å ha genetiske særtrekk, selv om arten som sådan ikke er en prioritert art.

§ 24 (bevaring av særskilte bestander)

Kongen kan fastsette særskilte forvaltnings- og beskyttelsestiltak, herunder totalfredning, av en bestand av en art når bestanden antas å ha genetiske særtrekk sammenholdt med øvrige bestander av arten.

Bestander med genetiske særtrekk kan ha potensiell verdi for artens overlevelse og utvikling. I denne sammenheng viser Bioteknologinemnda til det arbeid som gjøres internasjonalt for å definere og identifisere evolusjonært viktige bestander av en art. Særegne bestander kan også være av stor verdi for andre formål, for eksempel studier av spesielle egenskaper, foredling og bioprospektering. Bioteknologinemnda ser et behov for at dette kommer tydeligere frem i lovteksten. Bioteknologinemnda støtter innholdet i den foreslåtte bestemmelsen.

Kap. IV Fremmede arter

Utvalgets viser til biomangfoldkonvensjonens bestemmelser for fremmede arter som grunnlag for forslag om bestemmelser for fremmede arter (s. 259): *"Biomangfoldkonvensjonen art. 8 (h) pålegger partene så langt det er mulig og som hensiktsmessig å hindre introduksjoner av fremmede arter som truer økosystemer, leveområder eller arter, eller å kontrollere eller utrydde slike introduserte arter."*

Utvalget har tolket biomangfoldkonvensjonens engelske uttrykk "as far as possible and as appropriate" litt annerledes enn den norske oversettelsen i St.prp. nr. 56 (2002-2003) (s. 160). Utvalget mener uttrykket bør oversettes "så langt det er mulig og som hensiktsmessig" og ikke "så langt det er mulig og hensiktsmessig". Utvalget mener "as far as possible" viser til kravet om måloppnåelse, mens "as appropriate" gjelder valg av virkemidler. "Så langt som mulig og hensiktsmessig" kan derfor innebære en svekkelse av graden av forpliktelse.

Det er laget retningslinjer under biomangfoldkonvensjonen, som ikke er rettslig bindende. I henhold til retningslinjene skal føre-var-prinsippet legges til grunn, både ved tilsiktede introduksjoner og for å hindre utilsiktede introduksjoner. Dersom slike skjer, skal man bekjempe og kontrollere introduksjonene. Retningslinjene anbefaler forskning, overvåkning, informasjon, grensekontroll og internasjonalt samarbeid.

Krav til aktsomhet, § 27

Utvalget foreslår et krav til aktsomhet både ved tilsiktet utsetting av fremmede organismer (deriblant omfattende beplantninger) og ved virksomhet eller tiltak som kan medføre spredning eller utslipp av fremmede organismer. Dette innebærer en plikt til på forhånd å tenke gjennom mulige konsekvenser og en plikt til å treffe nødvendige tiltak for å avverge eller begrense uheldige følger for det biologiske mangfold. Dersom aktsomhetsplikten ikke overholdes, kan det føre til erstatningsansvar.

Biotechnologinemnda støtter en aktsomhetsplikt som foreslått i § 27. Bevissthet om bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold er en relativt ny ambisjon i vårt samfunn og ikke en problemstilling hver enkelt er vant med å forholde seg til. Aktsomhetsplikten krever derfor oppfølging i form av holdningsskapende arbeid i skolen og andre deler av samfunnet. Biotechnologinemnda støtter også hjemmelen som er foreslått, til forskrift for virksomheter eller tiltak. Dette vil også bidra til å bevisstgjøre de ansvarlige og konkretisere målet. Det er imidlertid viktig at forskrifter utformes i samarbeid med partsrepresentanter og lokale myndigheter slik at man støtter opp under aktsomhetsplikten ved at man føler eierskap til prosessen.

Innførsel og utsetting (§§ 28-30)

Tilsiktede introduksjoner skal det i regelen søkes om, i henhold til utvalgets forslag. Kravet om tillatelse er ikke begrenset til førstegangsintroduksjoner. Dersom en innførsel tar sikte på utsetting i miljøet, foreslås det at søknaden skal klarlegge de virkninger som utsetting kan ha for det biologiske mangfoldet. Ansvar og kostnader ved klarlegging påhviler søkeren. Føre-var-prinsippet er bygget inn ved at tillatelse ikke kan gis til innførsel eller utsetting dersom det er grunn til anta at det vil medføre vesentlige uheldige følger for det biologiske mangfold. Reglene skal ikke gjelde for genmodifiserte organismer; disse er regulert i egen lov.

Utvalget fremhever at naturmangfoldloven særlig skal ivareta miljøhensyn. Samtidig skal den skape en plattform. Utvalget foreslår ikke å oppheve introduksjonsbestemmelsene i

sektorlovgivningen (med unntak av viltloven m.m.). Hensynet til sykdomsbekjempelse skal fortsatt ivaretas gjennom smittevernloven og matloven.

Bioteknologinemnda støtter en generell regel om tillatelse før innførsel og utsetting av fremmede organismer. Uheldige introduksjoner av fremmede organismer kan gjøre ubotelig skade på naturmiljøet og det biologiske mangfoldet. Malen som brukes for konsekvensutredning for genmodifiserte organismer kan tjene som mal for en konsekvensutredning for fremmede organismer.

Forslagene åpner for unntak fra hovedregelen om krav om tillatelse før introduksjon. § 28 om innførsel gjelder bare viltlevende organismer, mens domestiserte arter er unntatt. Videre gjelder kravet om tillatelse til innførsel av ikke landlevende planter, – men det er åpnet for å gi forskrift om at bestemte landlevende plantearter bare kan innføres med tillatelse.

Det er også åpnet for å lage forskrift med unntak i form av liste med nærmere angitte tillatte organismer der konsekvensene ved introduksjon er vurdert av myndighetene og det er overveiende sannsynlig at det ikke vil medføre uheldige konsekvenser for det biologiske mangfoldet.

I henhold til forslaget § 30 kan det settes ut planter i hager og andre dyrkede områder hvis plantene ikke kan påregnes å spre seg utenfor området. Forslaget er begrunnet i lang tradisjon uten alvorlige konsekvenser for det biologiske mangfoldet. Ved mer omfattende bruk kan det stilles krav i § 29 bokstav d. Det er også foreslått unntak for introduksjoner etter matloven, men utvalget foreslår at matloven endres for å ta hensyn til biologisk mangfold. Uansett vil aktsomhetsplikten i § 27 pålegge den ansvarlige å tenke gjennom konsekvensene.

Bioteknologinemnda støtter også den pragmatiske muligheten som ligger i å lage forskrifter med organismer det kreves tillatelse for å introdusere og forskrifter med organismer det ikke kreves tillatelse for. Dette fordrer at myndighetene følger nøye med i denne utviklingen. Det krever også en grundig kunnskapsoppbygging og informasjonsarbeid å følge opp bestemmelsene.

Med dagens teknologiske plattform kan molekylærbiologisk kunnskap og avanserte metoder benyttes i foredlingsprosjekter slik at man fra tid til annen kan ende opp med sluttprodukter som, isolert sett, ikke atskiller seg vesentlig fra sine genmodifiserte motstykker. Spesielt gjelder dette for endringer der man tar utgangspunkt i en organismes eget genmateriale (eksempelvis ved induksjon av genforandringer gjennom bestråling eller bruk av kjemiske agens) eller får tilført genmateriale fra en beslektet sort. Selv om slike sluttprodukter kan forventes å ha sammenliknbare egenskaper og representere samme økologiske risiko, vil det med dagens lovgivning være et betydelig sprik i kravet om konsekvensutredninger.

Hvorvidt en konsekvensutredning knyttet til introduksjon av nye organismer bør være like omfattende som for genmodifiserte organismer, er en stor problemstilling, som Bioteknologinemnda ønsker å komme tilbake til ved en senere anledning.

Ved utilsiktede introduksjoner foreslår utvalget at myndighetene skal kunne iverksette tiltak for å bekjempe fremmede arter som utgjør en trussel mot naturlig flora og fauna. Bioteknologinemnda støtter dette og mener myndighetene her bør føre en aktiv politikk også der det ikke finnes eller er mulig å finne den ansvarlige.

Kap. VII Tilgang til genetisk materiale

Biomangfoldkonvensjonen overlater til det enkelte land å bestemme tilgang til genressurser. Konvensjonen legger noen føringer. Blant annet skal statene legges til rette for tilgang til genressurser, og de skal treffe hensiktsmessige tiltak for å oppnå en rettferdig fordeling av godene som er et resultat av uttak og utnyttelse av genetisk materiale.

Det er utvalgets syn at naturen er en felles ressurs for mennesker og at det skal være åpen tilgang til genetisk materiale.

§ 55 (formål)

Genetisk materiale er en felles ressurs som skal forvaltes slik at utnyttingen er til mest mulig gagn for miljø og mennesker i både nasjonalt og internasjonalt perspektiv, og slik at urfolks og lokalbefolkningers tradisjonelle bruk respekteres.

Utvalget foreslår imidlertid i § 58 at det skal være en meldeplikt når materialet benyttes i ”næringsøyemed”.

§ 58 (uttak av genetisk materiale)

Den som har tatt ut genetisk materiale fra naturen, skal gi melding til departementet når materialet skal utnyttes i næringsøyemed. Meldeplikten gjelder tilsvarende for den som erverver materialet for næringsmessig utnytting. Kongen kan gi forskrift om meldepliktens innhold og om unntak fra meldeplikten. [...]

Meldeplikten gjelder ikke for undervisnings-, forsknings- eller andre formål. Hvis bruken imidlertid endres til å omfatte næringsøyemed vil meldeplikten tre inn. Dette gjelder uavhengig av hvor lang tid det har gått fra materialet ble hentet ut fra naturen. I utredningen er det presisert at innholdet i meldingene skal være offentlig tilgjengelig med unntak av ”drifts- eller forretningsforhold” som kan holdes hemmelig.

Bioteknologinemnda støtter utvalget i at det bare skal være en meldeplikt ved bruk av genetiske ressurser for næringsøyemed.

Utvalget foreslår at det i meldingen skal fremgå hvorvidt ”lokale eller samiske interesser blir berørt, eller om hvorvidt uttak av genetisk materiale bygger på bruk av urfolks tradisjonelle kunnskap.” Bioteknologinemnda støtte dette og ser det som positivt at bruk av lokal- og tradisjonell kunnskap blir tydeliggjort i meldingen.

Fordeling av økonomisk gevinst

I forhold til uttak av genetisk materiale kommer spørsmålet om uttaker skal betale et vederlag til grunneier, kommune, fylke eller staten. Det kan også diskuteres i hvilken grad lokal kunnskap skal honoreres dersom dette har vært sentralt i uttaket av de genetiske ressursene.

Utvalget foreslår at det skal være enklest mulig tilgang til norske genetiske ressurser og at uttak ikke bør medføre betaling av engangsvederlag, royalties av en fremtidig gevinst e.l. Grunnprinsippet om at ”genetisk materiale er en felles ressurs som skal forvaltes slik at utnyttingen er til mest mulig gagn for miljø og mennesker i både nasjonalt og internasjonalt perspektiv” er sammen med et ønske om mer forskning på genetiske ressurser utvalgets hovedbegrunnelse for dette. En annen viktig begrunnelse er at det for et industrialisert land som vårt vil være mulighet for vesentlig større økonomisk gevinst ved å stimulere til mer forskning, som kan føre til for eksempel nye medisiner, enn å etablere byråkratiske systemer som i beste fall kan sikre nasjonen noen millioner kroner i vederlag for det genetiske uttaket.

Et hovedmål med å regulere tilgangen til genetiske ressurser er å oppnå *”en rimelig og likeverdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen”*, jf. biomangfoldkonvensjonen art. 1. De godene som skal fordeles, er f.eks. resultatene av forskning og utvikling og fordelene som følger av kommersiell eller annen utnyttning av genetiske ressurser, jf. art. 15 (7). Begrepet ”fordeler” er svært vidt og kan omfatte både økonomiske og ikke-økonomiske fordeler. Hva som ligger i uttrykket ”rimelig og likeverdig” (”fair and equitable”), er ikke nærmere definert i konvensjonen.

Spørsmålet om vederlag for uttak av genetisk materiale er en vanskelig problemstilling med flere motstridende hensyn. Et viktig moment er hva som er i Norges interesse på lang sikt. Norge er i dag en råvareleverandør der vern om naturen står sentralt, og landet kan således sammenlignes med flere utviklingsland som i dag krever vederlag for uttak. Det kan derfor tenkes at staten bør beholde muligheten til å ta vederlag for utnyttelse av genetisk materiale. Den norske holdningen til dette må også sees i sammenheng med hvordan spørsmålet løses i forhold til ulike utviklingslands interesser og internasjonale prosesser.

Immaterialrettigheter

I utvalgets forslag til ny lov er forholdet mellom genetisk materiale og immaterialrettigheter berørt. I hovedsak dreier dette seg om patentrettigheter, men berører også forhold knyttet til TRIPS-avtalen¹, planteforedlerretten som er regulert i planteforedlerloven som følger av UPOV-konvensjonene², konvensjonen om biologisk mangfold³ og FAO-traktaten⁴.

I utvalgets forslag til ny lov er det spesielt tre paragrafer som er relevante mhp. immaterialrettigheter.

§ 55 (formål)

Genetisk materiale er en felles ressurs som skal forvaltes slik at utnyttingen er til mest mulig gagn for miljø og mennesker i både nasjonalt og internasjonalt perspektiv, og slik at urfolks og lokalbefolkningers tradisjonelle bruk respekteres.

§ 59 (genetisk materiale i offentlige samlinger)

Offentlige samlinger skal forvaltes i samsvar med formålet i § 55. [...]

¹ Avtalen om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter, den såkalte TRIPS-avtalen (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) under WTO..

² Det synspunkt at planteforedlere bør sikres utbytte av sin virksomhet, men at patentretten ikke er egnet til beskyttelse av plantesorter, er bakgrunnen for den internasjonale konvensjonen for beskyttelse av plantesorter. Konvensjonen trådte i kraft i 1968 og er siden revidert i 1978 og 1991. De reviderte utgavene er selvstendige konvensjoner. Medlemsstatene utgjør en internasjonal union for beskyttelse av plantesorter (Union pour la Protection des Obtentions Végétales –UPOV). Norge tiltrådte 1978-konvensjonen i 1993. Konvensjonen ble gjennomført i norsk rett ved planteforedlerloven 12.03.1993 nr. 32. Norge har ikke tiltrådt 1991-konvensjonen.

³ FN-konvensjonen om biologisk mangfold har som overordnet målsetting *”bevaring av biologisk mangfold, bærekraftig bruk av dets komponenter, og en rimelig og likeverdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av genressurser”* (art. 1). Konvensjonen om biologisk mangfold trådte i kraft i Norge 29.12.1993.

⁴ FAO-traktaten tilsvarende målene i biomangfoldkonvensjonen: Bevaring og bærekraftig bruk av genetiske ressurser og rimelig og rettferdig fordeling av fordelene av bruken av dem, jf. art. 1 (1). Kjernen i FAO-traktaten er at den etablerer et multilateralt system som har som formål å sikre fri utveksling av nærmere definerte plantegenetiske ressurser.

Den som mottar genetisk materiale som stammer fra offentlige samlinger, skal avstå fra i Norge eller utlandet å kreve noen immaterialrett eller annen rettighet som begrenser bruken av materialet for mat eller landbruk, med mindre det har skjedd en bearbeiding som har medført en vesentlig endring av materialet.

Dersom det etableres immaterialrettigheter på genetisk materiale i strid med tredje ledd, skal myndighetene vurdere å iverksette tiltak, eventuelt reise søksmål, for å sikre at formålet i § 55 blir ivaretatt.

Enhver kan påberope vilkår etter tredje ledd eller andre vilkår som er satt for uttaket, mot den som i strid med vilkårene søker å håndheve en immaterialrett.

Kongen kan gi nærmere forskrift om uttak fra samlinger.

§ 60 (genetisk materiale fra andre land)

Innførsel for utnyttning i Norge av genetisk materiale fra en stat som krever samtykke for uttak eller utførsel, kan bare skje i samsvar med slikt samtykke. Den som rår over materialet, er bundet av de vilkår som er satt for samtykket. Staten kan håndheve vilkårene ved søksmål til fordel for den som har satt dem.

Når genetisk materiale fra et annet land utnyttes i Norge i forsknings eller næringsøyemed, skal det følge med opplysninger om hvilket land det genetiske materialet er mottatt eller hentet fra (leverandørland). Hvis nasjonal rett i leverandørlandet krever samtykke til uttak av biologisk materiale, skal det følge med opplysning om slikt samtykke er innhentet.

Hvis leverandørlandet er et annet land enn opprinnelseslandet for det genetiske materialet, skal også opprinnelseslandet oppgis. Med opprinnelsesland menes det landet der materialet ble hentet ut fra sine naturlige omgivelser. Hvis nasjonal rett i opprinnelseslandet krever samtykke til uttak av genetisk materiale, skal det opplyses om slikt samtykke er innhentet. Er opplysningene etter dette leddet ukjent, skal det opplyses om dette.

Kongen kan gi forskrift om at det skal følge med opplysninger om det, hvis utnyttningen gjør bruk av lokalbefolknings eller urfolks tradisjonelle kunnskap.

I Bioteknologinemndas uttalelse vedrørende gjennomføring av EUs patentdirektiv i norsk rett (11.04.03) uttalte Bioteknologinemnda:

”Bioteknologinemnda er positiv til Regjeringens forslag om at leverandørland og samtykke til avgivelse av biologisk materiale fra mennesker skal oppgis i forbindelse med søknad om patent og at uriktige opplysninger kan straffes i henhold til straffelovens § 166.

Bioteknologinemnda er imidlertid skeptisk til at det er tilstrekkelig at det blir opplyst om leverandørland og ikke det landet genressursene i utgangspunktet ble hentet fra dvs. opprinnelsesland. Systemet, slik det legges opp til, legitimerer ”hvitvasking” av genressurser i og med at ulike land har ulik praksis på hvorvidt det er nødvendig å søke om godkjenning til utførsel og eventuelt betale et vederlag. Bioteknologinemnda vil anbefale at biodiversitetskonvensjonens bestemmelser om opplysning om leverandørland blir etterlevd i sin helhet. Dette innebærer at patentsøker må opplyse om hvorvidt leverandørlandet (hvis forskjellig fra opprinnelseslandet) faktisk har samtykket til utførsel og om eventuelle avtaler om vederlag er undertegnet. Det bør ikke være tilstrekkelig å vise til at det er ukjent hvorvidt dette er gjort.”

Med hensyn på opplysningsplikten om leverandør-/opprinnelsesland ved bruk i Norge av genetisk materiale fra andre land i § 60 viser en samlet Bioteknologinemnd til sin uttalelse av 11.04.03 vedrørende EUs patentdirektiv og støtter utvalgets forslag. Dette gjelder også presiseringen om at opprinnelsesland skal oppgis dersom dette er forskjellig fra leverandørlandet.

Bioteknologinemnda støtter også utvalgets forslag til en informasjonsplikt om det genetiske materialet er innhentet i tråd med eventuelle regler i leverandør-/opprinnelsesland.

Bioteknologinemnda støtter også utvalgets forslag om at det for en bruker av genetisk materiale fra en offentlig samling ikke skal være mulig å kreve noen immaterialrett eller

annen rettighet som begrenser bruken av materialet for mat eller landbruk, med mindre det har skjedd en bearbeiding som har medført en vesentlig endring av materialet.

På samme måte som § 60 i lovforslaget oppstiller en informasjonsplikt om leverandør-/opprinnelsesland for bruk av utenlandsk genetisk materiale i Norge vil Bioteknologinemnda foreslå at en tilsvarende plikt bør hvile på brukere av norsk genetisk materiale i utlandet. En slik plikt til å informere om Norge som kildeland i vitenskapelige arbeider, patentsøknader mm. vil kunne bidra til å profilere og synliggjøre Norge som et opprinnelsesland for genetiske ressurser. En meldeplikt ved bruk av norsk genetisk materiale i næringsøyemed vil bare i begrenset grad bidra til å synliggjøre bruken av materiale fra Norge.

Bioteknologinemnda ønsker også at norske myndigheter arbeider for at det skal oppstilles som et krav i internasjonale patentsøknader (EPO og PCT) at leverandør-/opprinnelsesland må oppgis. Dette er ikke bare av betydning for å sikre en rettferdig deling av godene slik biodiversitetskonvensjonen fremhever, men også for at de vitenskapelige resultatene skal være mulig for andre å etterprøve i detalj. Mangel på opplysninger om leverandør-/opprinnelsesland bør, etter Bioteknologinemndas mening, få konsekvenser ved at patent nektes inngitt pga. manglende informasjon om de vitenskapelige resultatene som presenteres.

Vennlig hilsen

Lars Ødegård
Leder

Ole Johan Borge
Seniorrådgiver

Saksbehandler: Grethe S. Foss